

Da myren var hellig sted

Av Øystein Johansen*

De fleste lesere av «Jord og Myr» kjenner til vår tids utnyttelse av myrene. Færre er nok de som har kjennskap til hvordan myrene ble brukt i forhistorisk tid. Gjennom alle de forhistoriske periodene, steinalder, bronsealder og jernalder, var det vanlig i vårt land, såvel som i øvrige Skandinavia, å legge ned oldsaker i myrer og sumpmark som ofringer og votivgaver til hellige makter. Myrene har følgelig vært funnkilde for mange av de mest sjeldne og fineste oldsaker som i dag pryder de største nordiske museer. Men myrene fungerer ikke bare som overflødighetshorn som gir fra seg praktsaker. Myrfunn er et supplement til grav- og boplassfunn av helt vanlige oldsaker som våpen arbeidssaker, verk-tøy, husgeråd m.m. Og det er slik at når grav- og boplassfunnene i enkelte perioder svikter eller unndrar seg vår oppmerksomhet, er det nettopp myrfunnene som fremstår som en av de viktigste funnkilder til viden om forhistoriske forhold.

Vi skal i denne artikkelen se litt nærmere på hva som finnes av oldsaker i norske myrer. Videre tør det være av interesse å vurdere hvorfor myrene er en slik rik arkeologisk kilde. Hva fikk det forhistoriske menneske til å deponere gjenstander i våtmark? Jeg vil begrense oversikten til å gjelde for Norge, da jeg nylig har foretatt en samlet gjennomgang av det aktuelle funnmaterialet. Jeg vil på det varmeste takke myr-

konsulent Per Hornburg som velvilligst har henledet min oppmerksomhet på litteratur vedrørende generell myrkunnskap.

Ca. 4000 år f. Kr. innledes en ny epoke i Norges kulturhistorie. Jakt, fiske og sanking som eneste ervervs måte viker langsomt plassen for et gryende jordbruk. Samtidig begynner menneskene å bli mer bofaste. Det er fra dette unge bondemiljø vi kjenner de første myrdeponeringer. Fra eldre steinalder (ca. 8000—4000 f. Kr.) er det ikke erfart intensjonelle nedleggelse i sumpmark. Selvfølgelig kjenner man til mistede saker. Saker som er tilfeldig tapt, og som inntil våre dager har ligget bevart i myren. Men bevisste, samlede nedleggelse er ukjent fra hele det lange tidsrommet eldre steinalder spenner over.

Det er ikke bare ervervs- og bosetningsmønsteret som endrer seg ved overgangen til yngre steinalder. Ny teknologi vinner også innpass. Man lærer seg kunsten å fremstille keramikk, samtidig som man begynner å lage slipte sten- og flintredskaper. Den lange, slanke, slipte tømmerøksen av sten eller flint er et redskap som er fullstendig fremmed i fangstkulturene. Overalt der den kan settes inn i en større kulturell sammenheng, finner vi at den spredningsmessig dekker landskap som er rike på dyrkbart jordsmonn. Det vil først og fremst si Østlandet og tildels Syd-Vestlandet. Øksen er et dugelig redskap. Selv i uøvede hender er den god å hugge med. Under et forsøk med en slik øks ble det felt en 20 cm tykk

* Amanuensis Øystein Johansen, Borgarsyssel Museum, 1700 Sarpsborg.

bjerk på syv minutter. Etterpå var eggen like uskadd. Med andre ord et uvurderlig redskap for en ærgjerrig bonde, en steinalderens Isak Sellanrå.

Med øksen ble skogen felt. Trærne ble brent deretter sådde man i den varme asken. Tømmerøksen var bondens fremste redskap i kampen mot skogen. En skog som var et veritabelt villniss etter å ha vokst urørt i årtusener. Øksen gjorde det mulig å rydde lysninger i urskogen. Lysninger som senere ble til åker og beitemark. De første bønders eksistens var avhengig av øksen. Er det da noe rart i at den ble høyt verdsatt av eieren? Meget tyder på at man så på den som en gudegave. Arbeidsøksen ble hevet opp i en

annen sfære. Fra å fungere i en profan, hverdagslig sammenheng, ble den ført inn i en sakral dimensjon. Den ble en kultgjenstand, en votivgave. For det er nettopp tømmerøksen, som vi ser avbildet på fig. 1, som dominerer i de eldste myrfunnene.

Det har vært hevdet at de økser som ble ofret var særlig utvalgte eksemplarer. At det ikke var den simple arbeidsøksen, men spesielt for offerhandlingen produserte økser. Dette er ikke riktig. Sant nok kjenner vi til ofre med særlig lange økser. Økser som heller ikke har slitespor, og som trolig aldri har vært brukt. Men myrfunnene består like gjerne av velbrukte, slitte arbeidsøkser. Mange av dem er også blitt ødelagt før nedleggelsen. Flinten er heller ikke alltid av beste kvalitet.

Det største, og kanskje også det fineste av disse øksefunnene, stammer fra Disen på Østre Aker i Oslo. Her ble det funnet tre store flintøkser, hvorav en er brukket i gammel tid, og en stor flintknoll (råflint) (fig. 2). Disse sakene lå sammen i myrjord. I ca. 1 meters omkrets rundt funnstedet bar jorden spor etter brann. Av andre eksempler på myrfunne flintøkser kan nevnes 2 eksemplarer fra Norges Landbrukshøgskole på Ås, 2 økser fra Røyken i Buskerud og et øksefunn fra Rollag, også Buskerud.

I Norge er denne funngruppen liten i forhold til den man har i Syd-Skandinavia. Også i utbredelse er det en sterkt begrenset gruppe. Majoriteten av funnene er gjort på Østlandet. Men dette er bare begynnelsen. Utover i steinalderen tiltar deponeringsfrekvensen av oldsaker i norske myrer. Helt på slutten av steinalderen ca. 2000—1800 f. Kr., som i fagterminologien bærer betegnelsen senneolitikum, er det lagt ned store redskapsmengder i myrene. Det er fra denne tiden vi har den største myrfunnsfrekvensen. De gjenstandene man nu ofret, var praktfullt utførte flintdolker



Fig. 1. Tynnakkert «tømmerøks» av flint fra Nes på Romerike, Akershus.

Foto: L. Smestad.
Thin-butted "timber axes" of flint from Nes at Romerike.

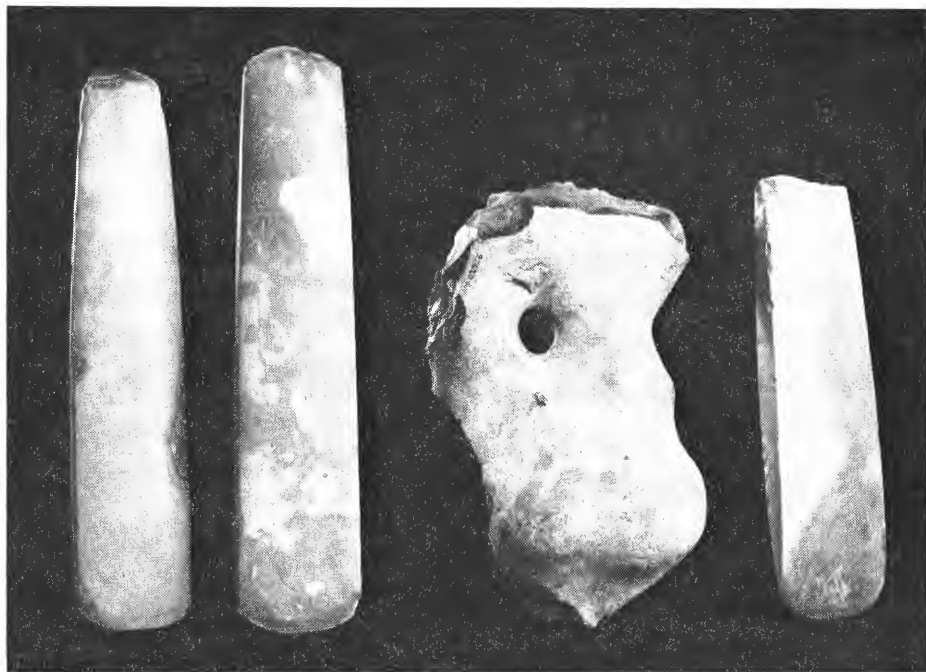
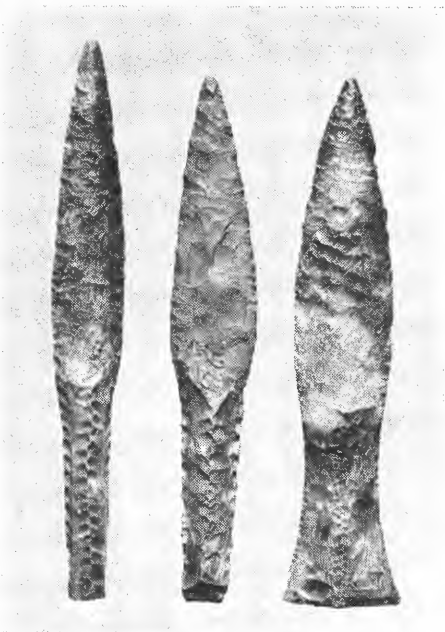


Fig. 2. Tre flintøkser og en stor flintknoll (råflint) funnet i myrjord på Disen, Østre Aker i Oslo. Foto: Ø. H. S.

Three flint axes and a big flint knoll (rawflint) found in boggy soil at Disen, Østre Aker in Oslo.



(fig. 3), og ikke mindre fint tildannede flintsigder (fig. 4).

Etter sitt innhold lar det sen-neolit-iske myrmateriallet seg dele inn i to store grupper. Mens dolker, skrapere og ubearbeidet flint dominerer i funnene fra Vest-Norge, er det flest funn av sigder på Østlandet. Sunnmøre har et imponerende antall funn. Mange funn har også Jæren, Lista og Østfold.

Man kan ofte se at nedlegningsmåten har vært av særlig betydning. Gjenstandene er noen ganger stukket loddrett ned i myren. Til sine tider ligger de

Fig. 3. Flintdolker fra ca. 2000 f. Kr. fra Klop, Ramnes i Vestfold.

Flint daggers from ca. 2000 B. C. from Klop, Ramnes in Vestfold.

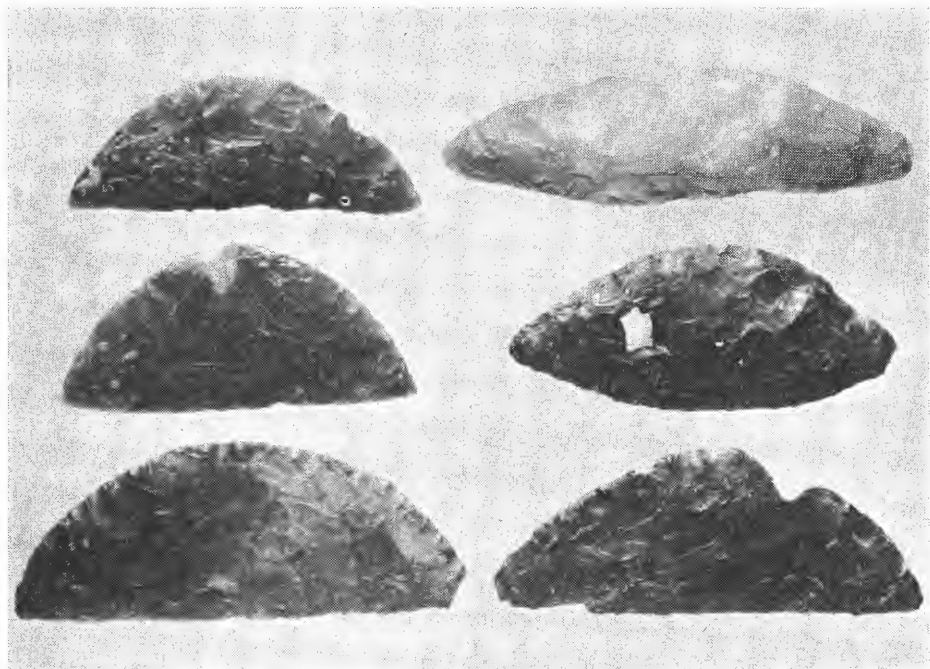


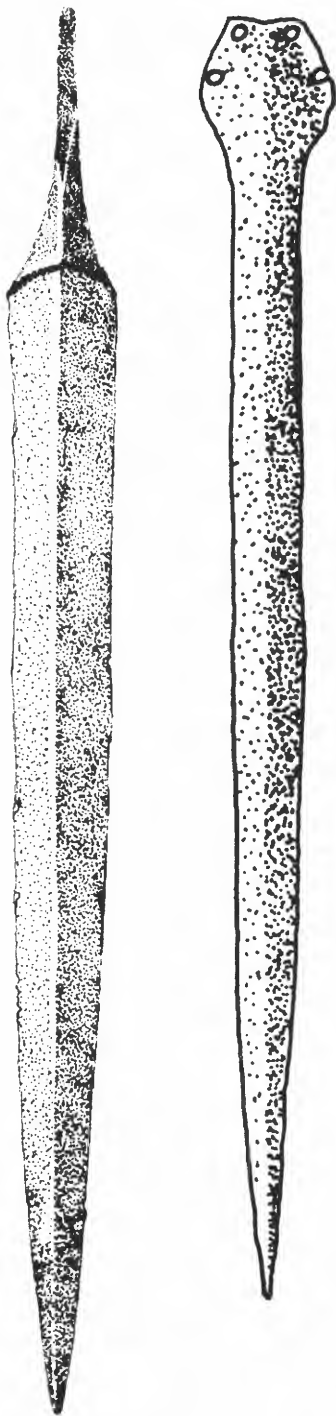
Fig. 4. En samling flintsigder fra Dilling, Rygge i Østfold.
A collection of flint sickles from Dilling, Rygge in Østfold.

på rekke og rad i sirkel eller halvsirkel. Enkelte myrfunn viser også at gjenstandene har vært pakket inn i never, eller lagt ned på neverplater.

Sikkert daterte myrfunn fra bronsealder er det færre av. Det nye råstoffet bronzen, var kostbart. Samtidig var det vanskelig å skaffe seg. Dette var selvfølgelig faktorer som virket inn på offerpraksis. Men det forklarer neppe alt. Det kan også ha skjedd en endring i det handlingsmønster offeret inngikk i. Ny teknologi, ny samfunnsstruktur og endret økonomi har selvfølgelig virket inn på religionen. Samfunn og religion er nært knyttet til hverandre. Ja, i primitive kulturer kan ikke religion og samfunn skilles ad. Endringer på det samfunnsmessige plan fører også til forandringer innen religionen. Ny samfunnsstruktur kan ha ført til endringer på det religiøse plan, og følgelig også

på offerhandlingene i bronsealder. De fleste store offerfunnene fra den tiden er gjort i stenurer. Det dreier seg om kvinnelige praktksmykker av bronse; halsringer, beltespinner og hengekar. Det sistnevnte er runde «smykkedåser» kvinnene bar bak på ryggen heftet inn på beltet.

Men vi kjenner også til myrfunne bronsesaker. Her er det mannsutstyret som dominerer. La meg nevne noen eksempler: Et bronsesverd fra Rygge i Østfold et bronsesverd fra Løten i Hedmark (fig. 5) og et bronsespyd fra Vestre Toten i Oppland. En helt spesiell gjenstandsgruppe som utelukkende er funnet i myr, er kunstferdig støpte bronselurer. To slike lurer er funnet i en myr på Brandbu i Oppland. Likeledes er to praktfulle lurer hentet frem fra en myr på Revheim i Stavanger (fig. 6). De er opprinnelig ofret i et tjern. Senere har



et metertykt myrlag grodd opp og dekket offerplassen.

Bronsealderen ebber ut ca. 500—400 f. Kr. Jernalderen begynner. Den aller eldste jernalder i Norge er en funnfattig periode. Keltertid eller førromersk jernalder som perioden kalles, representerer det funnfattigste avsnitt fra hele vår forhistorie. Dette gir seg også utslag i myrfunnene. De er få, meget få. Fra Vestlandet, og da hovedsakelig Syd-Vestlandet, har en liten gruppe av myrfunne lerkar. Det dreier seg om forholdsvis store, enkle urner satt ned i myrene uten tilknytning til andre oldsaker. Noen av karene er fylt med saueknokler. Andre kar er tomme. Offermaten de opprinnelig har inneholdt, har ikke etterlatt seg spor til ettertiden. Norske myrer er ofte så syreholdige at ben og knokler oppløses.

Eksempler på myrfunne lerkar har vi fra Klepp på Jæren, Karmøy og Ullstein på Sunnmøre. Alle funnene er gjort tilfeldig ved torvskjæring. Funnedybden vi hører om, varierer; 70 cm, «noen fot», to alen osv. Noen av karene er trolig plassert oppe på torven. Senere har myren dekket dem. Andre derimot er satt ned i myren. Sin anonymitet til tross, de myrfunne lerkarene forteller ganske meget om religiøse forhold i Norges eldste jernalder.

Sannsynligvis har meget av denne funntypen gått tapt. Lerkarene kan ha gått i stykker slik at de nu fremtrer som potteskår. Slike keramikkbiter er ofte vanskelig å oppdage for et uøvet øye. Under torvskjæring vil potteskår lett gå myrarbeideren usett forbi.

Fra tiden etter Kr. f. kjenner vi ikke serier av myrfunn hvor innholdet gjen-

Fig. 5. Til venstre et bronsesverd fra Løten, Hedmark. Bronsesverdet til høyre er fra Rygge i Østfold

Tegning: Ø. Johansen.

On the left a bronze sword from Løten, Hedmark. The bronze sword on the right is from Rygge in Østfold.

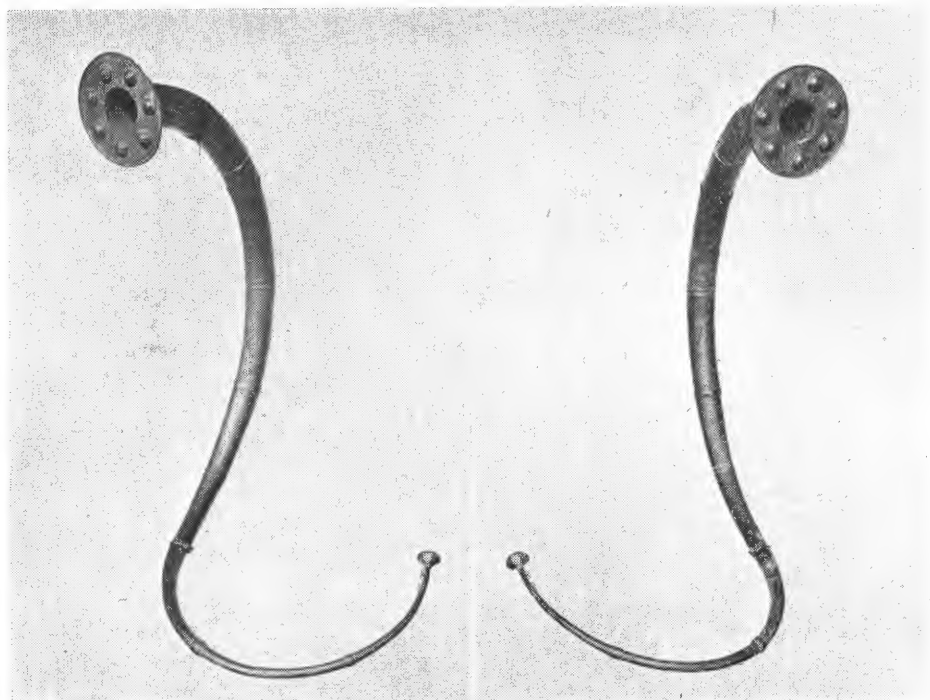


Fig. 6. To bronselurer fra bronsealderen som er funnet i en myr på Revheim i Stavanger.

Two bronze lures from the bronze age found in a bog at Revheim in Stavanger.

tas stereotyp, slik tilfellet var med f.eks. økser, dolker, sigder og skrapere fra stenalderen. Istedenfor å følge det hittil brukte kronologiske skjema, er det enklere å trekke frem noen av de forskjellige myrfunnkategorier fra eldre jernalder, vikingtid og middelalder.

Alle, såvel arkeologen som legmannen, drømmer om å finne skatter av gull og sølv. Og slike store skatter av edelmetall er faktisk funnet i norske myrer. Fra Stavijordet, like ved Eidsvoll Verk, er det bevart et stort og rikt sammensatt skattefunn fra folkevandringstid (ca. 400—600 e. Kr.). Den første del av funnet fremkom ved grøftegravning høsten 1882. Resten av skatten ble berget ved planmessige arkeologiske undersøkelser våren 1883. Skatten lå ca. en meter dypt i myren. Den inne-

holdt følgende praktfulle stykker: 10 gullbrakteater (små, runde hengesmykker med hempe, som er ensidig preget i forskjellige mønstre som etterligner romerske keisermedaljonger), 2 gullmunnblikk til sverdskjeder (beslag omkring skjedens åpning, som på forsiden er dekorert med forskjellige mønstre), 2 spiralfingerringe av gull, 5 betalingsringer av gull, to stykker av 1 rund gullstang, og 1 gullbarre (fig. 7). Funnets samlede gullvekt er 419,15 gr.

Et enestående rikt funn fra vikingtid er gjort på gården Nedre Hon Eiker, Buskerud. Funnet inneholdt gullsaker. De ble funnet i en myr tett ved husene på gården. Gjenstandene var omgitt av «en hvidaktig hinde», som trolig var rester av det tøylede de har vært innpakket i. Funnet, som ble gjort så tid-



Fig. 7. Gullskatt funnet ca. 1 m dypt i myr på Stavijordet like ved Eidsvoll Verk, Eidsvoll i Akershus. Skatten er fra tiden 400—600 e. Kr.

Gold treasure found ca. 1 m. deep in a bog at Stavijordet close by Eidsvoll Verk, Eidsvoll in Akershus. The treasure is from the time 400—600 A. C.



Fig. 8. Skatt av edelmetall; gull, sølv, glass og mynter fra vikingtid. Sakene er funnet i en myr på Hon, Øvre Eiker i Buskerud. Foto: L. Smestad.

Treasure of precious metals; gold, silver, glass and coins from the viking time. Found in a bog at Hon, Øvre Eiker in Buskerud.

lig som i 1834, ble innkjøpt av statskassen for 2030 spesiedaler. Det var en stor pengesum på den tiden. Skatten bestod av en rekke betydelige og verdifulle

gjenstander, bl.a.en meget stor og en noe mindre *halsring* av gull, en stor *trefliket spenne* av gull, 3 *håndledds-ringer* av gull, 2 *gull fingerringe*, 23

forskjellige hengesmykker av gull, en del gullperler og en stor samling myn-ter. Videre inneholdt funnet flere smyk-ker av sølv og glass (fig. 8). Metallets samlede vekt utgjør 2548,73 gr.

Hon-skatten omfatter både østerland-ske, vesterlandske og skandinaviske sa-ker. Man mener gjenstandene utgjør en tempelskatt. At det er votivgaver skjen-ket til et tempel av forskjellige folk i egnen. Skattefunnet er et av de beste vitnesbyrd vi har om vikingtidens ut-strakte ferdsel. Samtidig er funnet uvanlig fordi det inneholdt så meget gull. Sølv var den vanlige verdimåler i vikingtid. Vikingtidsgull er sjelden vare. Maken til innholdsrik myr som den på Nedre Hon skal man nok lete lenge etter!

La oss nå se på andre av jernalde-rens og vikingtidens myrfunn. De inne-holder ikke edelmetaller, skatter, men helt dagligdagse ting. Det gjør dem imidlertid ikke mindre interessante, snarere tvert imot.

Tøy- og garnrester vil lett unngå en torvskjærer eller myrarbeiders opp-merksomhet. Ikke desto mindre har vi bevart tekstilrester fra myrer. Funnene er av forskjellige slag og varianter, men det vanligste er rester av klær. Til sine tider er det også funnet hele garn-nøster. Fra Time på Jæren foreligger et slikt kjent tekstilfunn. Det lå ca. $\frac{1}{2}$ meter dypt i en myr på gården Tegle. Alt tøyet var pakket inn i en grov ull-sekk. Funnet daterer seg fra yngre ro-mersk jernalder ca. 200—400 e. Kr.). Det inneholder flere prøver på oppsatt renning til et ullstoff med en overkant i spjeldvevteknikk. Videre foreligger det flere eksempler på den spesielle vev-teknikken sprang. Funnet inneholdt og-så en stor mengde ullgarn, hvorav mye forelå i form av nøster. Flere av stof-fene er påbegynte tøyestykker noe som viser at det er lokalt produsert mate-riale. (Fig. 9).

Et annet kjent tøyfunn er gjort på



Fig. 9. Tekstilrester funnet ca. $\frac{1}{2}$ m dypt i en myr på Tegle, Time på Jæren. Funnet daterer seg fra tiden 200—400 e. Kr.

Textile remnants found ca. 0,5 m. deep in a bog at Tegle Time in Jæren. The find dates from the time 200—400 A. C.

gården Helgeland i Sandeid i nordre Rogaland. Myren som tekstilene er funnet i ligger i et øde heiområde ca. en kilometer ovenfor gården. Her lå tidlige et tjern som er tappet ut. Funnet er gjort i en dybde av $1/2$ —1 meter. Det daterer seg fra overgangen romertid/folkevandringstid (ca. 400 e. Kr.). Tekstilene besto av forskjellige vevede prøver i bestemte mønstre foruten vevede ullstoffer og noen løse snorer i spjeldvev.

Tresaker er det funnet mye av i norske myrer. Noe av det mest interessante er båt- og skipsrester. Slike funn forekommer i mange former fra forskjellige tidsperioder. Her kan nevnes Kvalsundbåten og Fjortoftbåtene fra Sunnmøre, Bårdset- og Øksnesbåtene fra Nord-Norge.

Vi skal vurdere Kvalsundfunnet litt nærmere. Det ble gjort ved torvskjæring i 1920 på gården Kvalsund i Herøy prestegjeld på Sunnmøre. Eftersom de første trestykkene kom for dagen skjønte man at det var rester av en båt. Dette førte til en fagmessig arkeologisk utgravning. Arkeologene kunne konstatere at det dreide seg om løse skipsdeler. Det viste seg å være rester av to fartøyer et stort og et mindre. Begge var brutt i stykker før nedleggelsen. Trestykkene lå uten hensyn til den opprinnelige plass i fartøyet. Forskerne kunne også slå fast at skipsrestene var gravet ned i myrlandt mark ikke nedlagt i vann. Dermed er det utelukket at fartøyene var ilanddrevet vrakgods eller lignende. Videre kunne det spores at nedleggingen var foretatt med en viss orden. Båttrestene var planmessig lagt ned i en stor grop som var gravet i myren.

Lengden på det store Kvalsundskipet har vært ca. 18 meter, mens bredden midtskips har vært ca. 3 meter. Fartøyet har hatt 10 par årer, og har trolig ført seil. Bordkledningen har vært solid. De åtte bordgangene har delvis vært

naglet og dels surret til spantene. Fartøyet har også hatt en virkelig kjø, noe som var en nyhet på den tiden. Båten daterer seg fra sen folkevandringstid, 7. århundre e. Kr.

Det er heller ikke sjelden å treffe på trekar i myrene. Noen ganger er disse fylt, blant annet av såkalt myrsmør, som et kar eller ambar fra en myr ved Hafrsfjord på Jæren. På Bø i Nærbø, Jæren, ble det i 1934 i en mindre myr funnet et trekar og et spydlignende trestykke. Sakene lå på en helle ca 80 cm dypt. Trestykkene inngår i Stavanger Museum sammen med en rekke andre trefunne saker. Alderen på slike trekar er uviss, men man mener at de er fra eldre jernalder. Ved funnet fra Bø fikk man en myrgeologisk datering av sakene som synes å vise en alder eldre enn overgangen vikingtid/middelalder, men yngre enn romertid. Dateringen av slike myrfunne trekar er med andre ord meget usikker.

En kjent funngruppe fra hollandske, nord-tyske og danske myrer er de såkalte moselikene. Det dreier seg om mennesker, menn, kvinner og barn, som er senket ned i myrhull og sumper. Moselikene finnes både nakne og påkledd. De bærer ofte merker etter vold, med overskårne struper, knuste kranier osv. Man finner både hele kroppar og avskårne lemmer.

Slike groteske funn er også gjort i Norge. En oversikt over norske «Homonidmyrfunn» eller myrlik er tidligere gitt i denne serien (kfr. Meddelelser fra Det norske myrselskap nr. 3 — 1969). Men etter det har flere myrlik dukket opp. På gården Ry i Vang Hedmark, ble det høsten 1976 funnet et hodeløst skjelett 1,5 meter dypt i en myr. Botaniske undersøkelser tyder på at den døde var senket ned i et tjern. Pollenprøver daterer funnet til overgangen bronsealder/førromersk jernalder (ca. 500—400 f. Kr.). (Vi skal senere se litt

nærmere på hva pollenprøver er for noe.)

Rester av et annet myrlik er funnet på Kolstad i Ringsaker, Hedmark. Det dreier seg om en eldre kvinne. Hun bærer store merker etter vold, da hodet er knust. Samtidig mangler over- og underkjeve. Den radiologiske datering av skjelettet gir sen førromersk jernalder (1. årh. f. Kr.).*

* Radiologisk datering også kalt C-14 datering. C-14 er en radioaktiv isotop av kullstoff som dannes i stratosfæren ved de kosmiske strålers bombardement av kvelstoffatomer. Kullstoff 14, som det kalles, har de samme egenskaper som alminnelig kullstoff, C-12, bare med den forskjell at det er radioaktivt. Gjennom luften opptar alle levende organismer på jorden det samme mengdeforhold mellom C-14 og C-12. Da C-14 er radioaktivt, innebærer det at antall C-14-atomer hele tiden reduseres. Vi kjenner halveringstiden, som er på 5730 ± 40 år. Etter denne tiden er således kun halvparten av det opprinnelige antall C-14-atomer tilbake i organismen. Levende organismer opptar hele tiden nytt C-14, og mengdeforholdet mellom C-14 og C-12 forblir dermed konstant. Først ved organismens død stanser C-14-tilførselen, som medfører at den radioaktive mengde avtar, etter nevnte halveringstid. Ved å måle den C-14-mengde som er tilbake i en prøve, kan man beregne en C-14-alder på objektet. Ved anvendelse av en C-14-datering må man være klar over den statistiske usikkerhet som blir ført opp etter dateringsstallet med \pm . Denne usikkerheten er knyttet til den radioaktive forfallsprosess's natur og målingen av dennes hastighet. Alt slags organisk stoff som i levende live opptar kullstoff fra luften eller andre levende vesener, kan i teorien brukes til C-14-datering. Trekull er det vanligst brukte. Av dette materialet er det tilstrekkelig med 5—10 gr.

Disse to dateringene passer bra med de danske og kontinentale moselikdateringene, som er fra førromersk- og romersk jernalder. Når vi først er inne på myrfunne mennesker, vil jeg nevne

et merkelig funn fra Frøya i Fosen, hvor det var ofret noen avskårne hårfletter.

Fra Middelalder har vi en annen gruppe interessante myrlik, nemlig mennesker lagt ned i trekister. Det dreier seg om graver, og er følgelig av en helt annen type enn de forhistoriske. I middelalderen var det vanlig å gravlegge menedere og forbrytere i myrene istedenfor i viet jord. Noen av de døde er gravlagt fullt påkledd. Et av de mest kjente funn av dette slaget er gjort i en myr i Skjoldehamn på Andøya. Her var gravlagt en mann i full påkledning, som var så godt bevart at den kunne prepareres og bevares nesten uskadd for fremtiden.

I denne artikkelen kunne det vært trukket frem en rekke andre myrfunn av sko, rav, bronsekar, horn, ben m.m., og som alle tolkes som offer- eller votivfunn. Men de som er behandlet, bør kunne gi en indikasjon på den rikdomskilde myrene representerer for forskningen. Hadde vi også gått utenfor de såkalte offerfunnenes rekker, ville funngjennomgangen blitt sterkt utvidet. Jeg kan bare nevne at Norges eldste boplasser, og med disse de første spor etter mennesker i vårt land, er gravet ut i tre høytliggende (ca. 160 m.o.h.) myrer på Høgnipen i Degernes i Østfold. Her var selvfølgelig ikke myr da stenaldermenneskene slo seg ned på stedet, men lune vikar og bukter i en praktfull skjærgård. Myrene er dannet senere. Men takket være grøfting i disse sumpmarkene ble denne vel 9000 år gamle bosetningen oppdaget.

Et annet «ikke-sakralt» myrfunn er det forhistoriske broanlegget fra Båsmyr i Sandar, Vestfold. Broen, som trolig har vært en gangbro, er radiologisk datert til overgangen bronsealder/førromersk jernalder. Videre kunne funn av såkalte myrpeler vært nevnt, men alt dette ville ført for langt i denne sammenheng. Offer- og votivfunnene er

fullt ut representative for myrenes betydning for forhistorikerne. Myrene synes å være oldtidens overflødigshorn, som årlig øser ut nye oldsaker.

* * *

Innenfor arkeologien er tolkning av funn nært knyttet til funnforholdene. En vanskelighet i forbindelse med myr-funnene er å fastslå om *gjenstandene opprinnelig er lagt ned i myr eller mose*. Jeg har ovenfor nevnt eksempler på at oldsakene har vært plassert på mark-overflaten som senere er omdannet til myr, og eksempler på at sakene er senket ned i vann som senere har blitt sumpmark. Det er viktig for tolkningen å få klarlagt slike forhold. Dessverre er det bare få eksempler på skikkelige myrgeologiske og botaniske undersøkelser i forbindelse med oldtidsfunn. Arkeologen selv er som regel ikke kompetent til å vurdere de naturvitenskapelige forholdene. De opplysninger naturvitenskapsmannen kan gi, er følgende svært viktige for tolkningen.

Med dette for øyet: Hva er så tolkningen av de her beskrevne myrfunn? *En* forklaring kan neppe legges til grunn for alle de forskjellige funntypene. Jeg har kalt artikkelen «Da myren var hellig sted», og i dette ligger også noe av forklaringen på myrnedleggelsene. Man har vanligvis satt myrfunn synonymt med offerfunn. I hovedtrekkene er nok det riktig; offeraspektet er trolig en fellesnevner for hele funngruppen, men den bakenforliggende årsak til hver enkel myrdeponering er ikke lett å fatte.

Moderne mennesker kan vanskelig forestille seg hvor vanskelig og risikabelt livet var for det forhistoriske menneske. Kornhøsten kunne slå feil, uår kunne inntreffe, fiender truet hans eksistens, gudene kunne straffe ham, barna døde av uforklarlige årsaker osv. Alt dette sto han hjelpeløs overfor. Derfor

gjaldt det å holde seg inne med de makter som rådet i tilværelsen. Mot en slik bakgrunn må fortidens offerfunn sees. Man ofret for å oppnå noe, eller man brakte et takkoffer for noe allerede oppnådd. De forskjellige ofre hadde forskjellig beveggrunn. F.eks. vet vi at det er en nær sammenheng mellom øks og fruktbarhet — økseofre. Lerker og trekar med mat kan være takk- eller formildelsesofre til de guder eller makter man holdt av. Tanken bak matofferet er at guden lever av maten som ofres.

Men hvorfor akkurat ofre i en myr, mose eller sjø? Også på dette spørsmålet er det flere svar. En analyse av dette problemet hører hjemme i en større sammenheng enn denne. La meg her bare trekke frem en mulig årsaksforklaring: Da offeret ble senket eller gravet ned i mose og myr, *kan* siktemålet ha vært å fremkalle regn! Like avler like. Det er en form for tvangsmagi. Tanken er gammel, og er ikke noe originalt tolkningsforsøk fra min side. Idéen, hvor enkel den enn høres ut, er imidlertid ikke dårlig. I primitive samfunn har vannet stor symbolsk betydning. Myrer, moser, tjern, kilder og elver er overalt gjenstand for kultus. Vann og fuktighet renser og gir fruktbarhet. Vi finner forestillingene også i eventyr og sagn: Ungdomskilden (Jungbrunnen, Eau de jouvence) gir de gamle ungdommen tilbake. Og selv i dag i våre kirker virker dåpsvannet rensende og livsfornyende.

Mose og myr, oldsakene ligger ikke her tilfeldig. Så meget håper jeg å ha vist. Men om de, som tidligere nevnt, er deponert på markoverflaten, i sjø eller myr er ikke så lett å bevise. I det spørsmålet strekker ikke oldsakskunnskap til. Når og hvordan er myren dannet? Innenfor hvilken klimasone er sakene lagt ned? Hvilken tid på året var det? Hvordan var vegetasjonen? Naturvitenskapsmannen får svare.

En metode er pollenanalysen. Pollen er blomsterstøv som praktisk talt holder seg ubegrenset i torv og myr. Hver eneste plante har sitt karakteristiske pollenkorn. Hvis man borer og tar opp en søyle fra en myr, kan en studere forandringer i vegetasjonen bakover i tiden. Ved å telle pollenkorn i alle lagene opp gjennom myren kan man oppstille en relativ kronologi for plantevekstens sammensetning (klimasoner). Ved hjelp av C-14-dateringer av de samme lagene kan man foreta en synkronisering av den arkeologiske og den vegetasjonshistoriske tidsutvikling. På denne måten kan en også datere de funn som ligger i de forskjellige lagene.

I fellesskap kan arkeologen og naturvitenskapsmannen løse mange av myrfunnenes gåter. Dessverre er det så altfor sjelden sistnevnte forskergruppe kommer inn i bildet ved slike myrfunn. Det er også kostbart å trekke dem inn i undersøkelsen. Men forat det i det hele tatt skal være noen myrfunn å forske i, det være seg for arkeologen såvel som for myrgeologen, pollenanalytikeren og botanikeren, er vi avhengig av at det *gjøres* slike funn. De aller, aller fleste av disse funnene blir gjort tilfeldig. Derfor er det om å gjøre for torvskjærere og andre som har sitt arbeide i våre myrer, å være på vakt. Husk at myren er et skattkammer. Kanskje er det den myren en selv skal arbeide i imorgen!

I henhold til fornminneloven er det innleveringsplikt på alle oldsaker. Staten er den rette eier, representert ved de antikvariske myndigheter/muséer. Alle funn skal innmeldes til de arkeologiske muséeer. Finneren får finnerlønn. Ved funn av edelmetall får man utbetalt for metallverdien.

Helt til slutt vil jeg komme med noen råd og vink om hvordan man skal forholde seg om en skulle være så heldig å gjøre myrfunn:

1) Vask aldri et myrfunn! Viktig vi-

tenskapelig materiale går tapt på den måten. Jo mer torv og gytje som sitter på gjenstanden, dess bedre. Det kan fortelle om funnivå i myren, samtidig som det gir muligheter for pollen- og diatomeanalyser. Krukker, pottes, kar og lignende saker som er fylt med myrjord, må aldri tømmes og renses.

2) Oldsaker av organisk materiale som tre, tekstil, skinn, ben og horn må holdes fuktig. De bør under ingen omstendighet utsettes for tørking. Best er det å legge dem i vann eller pakke dem inn i vått papir eller tøy, som f.eks. sekkestreie.

3) Gjenstander av sten, flint, keramikk og metall fordrer umiddelbart ingen konserveringstiltak.

4) Om funnet nødvendigvis må tas opp av myren og flyttes, er det best å merke av funnstedet. La eventuelt gropen eller grøften stå åpen til en fagmann har besiktiget funnstedet.

5) Noter hvor funnet kom for dagen, laget det lå i, hvordan gjenstanden(e) var plassert og alt annet som kan være av interesse.

6) Ta hurtigst mulig kontakt med de antikvariske myndigheter!

For Østlandet er det Universitetets Oldsaksamling i Oslo.

For Rogaland er det Arkeologisk Museum i Stavanger.

For Vestlandet er det Historisk Museum i Bergen.

For Trøndelag er det muséet: Det kongelige norske videnskabers selskap i Trondheim.

For Nord-Norge er det den arkeologiske avdeling ved Tromsø Museum.

SUMMARY OF WHEN THE BOG WAS A SACRED PLACE

The article deals with how the bogs were utilized in prehistoric time. The main aspect is to show how they were used in a religious connection, not the practical and secular exploitation.

Through all the prehistoric periods — stone age, bronze age and iron age — it was usual in our country, as well as in the remaining Scandinavia, to deposit antiquities in bog and marshes as sacrifices and votive gifts to holy powers. The bogs, therefore, have been an outstanding source for many very rare and exquisite artifacts that today adorn the biggest Scandinavian museums. But the bogs do not act only as a cornucopia that procures showpieces. The bog finds are also a supplement to grave- and settlement finds and ordinary antiquities as weapons, tools, domestic utensils and so on. And the fact is that when grave- and settlement finds in special periods fail, the bog finds present themselves as one of the most important sources for information about prehistoric circumstances.

The author gives an account for what has been found of antiquities in Norwegian bogs. Further it is valued why the bogs are such a rich archaeological source. What made the prehistoric man to deposit artifacts in bogs and marsh lands?

Bog offerings are not known from the Mesolithic. This custom starts in the earlier phase of the Neolithic, and must have a close connection with the introduction of farming. The sacrifice implements of this time were polished flint- and stone axes. Finds of this type are not common in Norway.

Throughout the stone age the bog depositions increase. In late Neolithic we see an intense growth of bog-found antiquities. Especially the finds consist of flint daggers, flint sickles, scrapers and raw flint.

In the bronze age one can ascertain a decline in the find frequency from bogs. It is puzzled over if the offering practice may have changed. Explanations are sought on the social level. In the few bog finds we know from this time, the male implements dominate —

usually bronze weapons. A quite special find group from this time is bronze lures in pairs, of which there have been found four specimens in Norwegian bogs.

From iron age and viking time several different find types are mentioned. The most important are: pots with food offering, boats, vessels, treasures of precious metals, clothes and textiles, hair plaits and hominid finds. The finds vary both in time and space, but common for all of them is that they have been found in bogs.

After having dealt with the different find types the author turns to the interpretation. Within the archaeology the interpretation of finds is closely connected with the find conditions. The problem with bog finds it to ascertain if the antiquities originally are deposited in a lake, or placed on the ground surface, which later is transformed to a bog, or if they from the beginning really were placed in a bog. Some of the assistance the archaeologist can get from natural science is named. Pollen analysis as a natural-scientific method is closer described.

As to the interpretation, bog finds are valued synonymously with offering finds. The prehistoric man sacrificed to live in a friendly connection with the powers that ruled in the existence. One offered to attain something, or one brought a thank offering for something already gained. Different sacrifices had different motives. As an example one knows that there is a close connection between axe and fertility — axe offerings.

But why sacrifice exactly in a bog, marsh or lake? A possible explanation of the cause lies in sympathetic magic. When the sacrifice was submerged in the bog, the motive may for instance have been to produce rain. In the most primitive societies water and moisture have great symbolic meaning.

Finally some advice is given how to act if one should be so successful doing some bog finds,

1) Never wash a bog find!

2) Antiquities of organic material must be kept moist!

3) Contact as soon as possible the antiquarian authorities!

Styring av jordforskningen

Norsk forening for jordforskning, som samler jordfaginteresserte både ved Norges landbrukshøgskole og ellers, holdt i desember 1979 et møte på NLH der organiseringa av jordforskningen i Norge ble tatt opp til belysning.

Høgskoleinstituttene har i 1970-årene blitt pålagt større undervisningsoppgaver uten at antall tilsatte har auka vesentlig. Av den grunn kan det sies at utgangspunktet for forskning er dårligere enn tidligere. Nye forskningsprogrammer som infiltrasjon av avløpsvann, bruk av kloakkslam, utvasking av næringsstoffer m.v. har kommet til på «jordsida» i tillegg til de prosjektene en tradisjonelt har tatt seg av. Instituttstrukturen innen jordfagene var dessuten dårlig egnet til å ta seg av de nye oppgavene.

Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd opprettet i 1977 Styringsutvalget for jordforskning, som særlig skal samordne den forurensningsforskninga som landbruket gjennom NLVF driver. Ved siden av å være med når forskningsoppgaver og -midler fordeles til jordinstituttene ved NLH og andre institusjoner, har styringsutvalget en gruppe ansatte direkte under seg som driver utredning, forskning og informasjon særlig innen vannforsyning og avløpsproblemer.

Det var for å vurdere dagens situasjon og drøfte veger framover at møtet ble arrangert. Innledere var:

assisterende direktør Magne Stubsgjen, NLVF

direktør Gunnar Øygard, NLH
professor Arnor Njøs, Institutt for jordkultur, NLH
professor Kristian Bjor, Norsk institutt for skogforskning
dosent Harald Bergseth, Institutt for jordbunnsforskning, NLH
fylkesagronom Rolf Enge, Hedmark landbruksseksjon.

Jord og Myr bringer her innleggene til de ovenfor nevnte i litt forkortet form idet de berører vesentlige sider ved jordforskningsaktiviteten her i landet

Olav Prestvik.

Magne Stubsgjen:

FORSKNINGSRÅDET OG FORSKNINGSSTYRINGEN

I utgangspunktet vil all forskning være styrt. Det som spørsmålet dreier seg om, er graden av styring og hvordan styringen skal foregå. Dermed må vi med en gang også reise spørsmål om hvorfor forskningen styres. Det enkleste svaret går ut på at det gjelder å finne balansen også i forskningen.

Formannen i Norges almenvitenskapelige forskningsråd, statsfysikus Mellbye, sa i et foredrag at behovet for forskning i virkeligheten er større enn noen gang, fordi vi må ha mer viten for å beherske den viten vi gjennom tidligere forskning har sluppet løs. Men, sa Mellbye videre, «Jeg synes historien gjennom de senere par hundre år har